

מפגש מס' 96

דף למנחה

תהלים נ"ד - נ"ח

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק נ"ד - תפילה להצלה בעקבות הלשנת הזיפים

פרק נ"ה - תפילה לישועת ה' מחברים ההופכים לאויבים

פרק נ"ו - תפילה והכרזת בטחון בהיות דוד אצל הפלשתים בגת

פרק נ"ז - תפילה למשפט ה' מן הרשעים, בהיות דוד במערה

פרק נ"ח - תוכחה לשופטים שאינם עושים צדק, ותפילה להתגלות משפטו של ה'

לימוד מעמיק

תקופת נדודיו של דוד בראי מזמורי תהלים

קבוצת המזמורים בין נ"א ל-ס"ד מורכבת ברובה ממזמורים המשויכים לאירועים מחיי דוד, ובעיקר מהתקופה בה ברח משאול. חלק הארי של המזמורים הללו מבטא את תחושותיו של אדם הנרדף על ידי סביבתו על לא עול בכפיו - את הייאוש מבני האדם ואת מציאת הנחמה אצל א-להים בלבד. נעיין במזמורים ונסה להבין מהו התיקון שמציע דוד למצב הקשה.

חלק א - השחיתות האנושית

תקופת הנדודים של דוד במדבר היתה תקופה קשה עבורו. בכל מקום שאליו הלך היה צריך להתחבא ולהזהר - לא רק משאול בעצמו, אלא מכל אדם אחר, כולל אנשים הזרים לו: **א-לֵהִים שָׁמַע תְּפִלְתִּי הַאֲזִינָה לְאִמְרֵי־פִי: כִּי זָרִים קָמוּ עָלַי וְעָרִיצִים בְּקִשְׁוֹ נִפְשִׁי (נ"ד, ד-ה).**

הצורך להזהר מבני אדם מתחיל עם דאג האדומי (נ"ב), שרואה את דוד בתחנת הבריחה הראשונה שלו - **בנב עיר הכהנים**. בשלב זה, דוד עדיין לא מבין את חומרת הבעיה, ולמרות שהוא יודע כי דאג רואה אותו אצל אחימלך הוא לא נזהר. רק כאשר מגיע אליו אביתר ומספר על חורבנה של נב, מתבררת לו רעתו של דאג. בהמשך, הן אצל הפלשתים (נ"ו), והן אצל אחיו בני יהודה, אין הוא מוצא מנוח: הפלשתים רואים בו איום ואנשי יהודה - הזיפים (נ"ד) ואנשי קעילה - מלשינים עליו לשאול. גם כאשר משקיע דוד לעזור ולהגן, הוא מקבל בחזרה יריקה מנבל הכרמלי (נ"ג) (ראה **בסרטון מאת הרב יעקב מדין**) בנוסף, דוד חווה את הבגידה הנוראית מכל - אפילו אנשים שהכיר מקרוב, חברים טובים, פועלים נגדו: **כִּי לֹא־אֵיִב יִחַרְפְּנִי וְאִשָּׁא לֹא־מִשְׁנָאִי עָלַי הַגִּדִיל וְאִסְתֵּר מִמְּנִי: וְאִתָּה אֲנוּשׁ כְּעַרְפֵּי אֱלוֹפִי וּמִיָּדַעִי: אֲשֶׁר יַחַדּוּ נִמְתִּיק סוּד בְּבֵית א-לֵהִים נְהַלְךְ בְּרָגְשׁ: (נ"ה, יג-טו).** בעקבות המציאות הקשה הזו, עולה מפרקי התהלים שאומר דוד בתקופת נדודיו ייאוש מוחלט מבני האדם (ראה **בפוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון, ובסרטון מאת חביבה שפטר**).

במזמור נ"ג הוא מכריז מפורשות על רעת האדם: א-להים משמים השקיף על-בני אדם לראות היש משכיל דרש את-א-להים: כלו סג יחדו נאלחו אין עשה-טוב אין גס-אחד (נ"ג, ג-ד). תחושתו של דוד היא שלא ניתן למצא אנשים טובים שאפשר לסמוך עליהם מבלי להפגע. דוד מאשים את בני האדם גם בהרסנות שאיננה ישירה או מכוונת בהכרח - בני האדם מדברים רעה זה בזה והרעה שהם גורמים בלשונם יכולה להיות חמורה אף יותר מפגיעה גופנית: בני-אדם שגיהם חגית וחיאים ולשונם חרב חדה (נ"ז, ה). ציטוט זה מובא מן המזמור הנאמר בשעה שדוד נחבא מפני שאול במערה, והאשמה זו באה לידי ביטוי בספר שמואל שם הוא מבטא את התמיהה והזעם על אנשים המסיתים את שאול נגדו: למה תשמע את-דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך? (שמו"א כ"ד, י); וכן בסיפור המקביל - עם צפחת המים והחנית: אסיה' הסיתך בי ירח מנחה ואם בני האדם ארורים הם לפני ה' כי-גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבד א-להים אחרים (שמו"א י"ו, יט) (ראה [בסרטון מאת דוד נתיב](#)).

שאלה למחשבה

לעתים אנו נתקלים ברוע של בני האדם, כפי שדוד נתקל בכך בשנות נדודיו. אל מול הרוע האנושי, מה בכל זאת יכול להפוך את האדם למוסרי? מהי הדרך לשיפור פני החברה? (שמעו ב**פוסט מאת הרב יהושע ויצמן**).

אל מול הטענות הקשות העולות במזמורים, ניתן לומר כי החברה מתמודדת עם רעתם של האנשים בעזרת מערכת המשפט, המרתיעה את הפושעים ומביאה לצדק. אולם, דוד איננו מאמין אפילו במערכת האמורה לדאוג לעשיית הצדק, ותוהה על המאמינים בה: האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם? (נ"ח, ב). הוא מאשים את השופטים, או האחראים על החוק, בהיותם מושפעים גם הם מהשחיתות של האדם: אף-בלב עולת תפעלון בארץ חמס ידיכם תפלוסון (נ"ח, ג), ואף טוען כי אנשים רשעים נולדים עם נטיה למעשים רעים, ומעין 'חירשות' הגורמת להם להתעלם מן הנורמות ומן החוקים. את הנטייה הזו מדמה דוד לנחש ארסי שאינו מגיב אפילו למאלפי הנחשים: זרו רשעים מרחם תעו מבטון דברי קזב: חמת-למו גדמות חמת-נחש כמו-פתן חרש יאטס אגו: אשר לא-ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחכם (נ"ח, ד-ו). (שמע על כך ב**פוסט מאת הרב יהושע ויצמן**).

האמירות של דוד מתמקדות בחולשותיהם של בני האדם ומדגישות אותן, ומעוררות תחושה ש"יצר לב האדם רע מעוריו", ו"כל מחשבות לבו רק רע כל היום". אם כך, כיצד דוד יכול להעיד על עצמו שהוא צדיק הזכאי לחסדי ה' הרי לפי טענתו כל בני האדם מושפעים מחולשותיהם, וגם הוא בכלל בני האדם!?

שאלה לדיון

האם בני האדם רעים או טובים מיסודם? האם אדם יכול להוולד עם תכונות של רשע? (ראה על כך ב**פוסט מאת הרב חנוך וקסמן**, וב**פוסט מאת שרון רימן**).

חלק ב - התבודדות במדבר

בעקבות רדיפותיו, מואס דוד בחברת האנשים ובתנהלות המושחתת שהוא חוזה סביבו במקומות הישוב, והוא מעוניין להתרחק מכל חברה אנושית: ואמר מי-יתן לי אבר ביונה אעופה ואשכנח: הנה ארחיק נדד אליו במדבר סלה: ... כי-ראיתי חמס וריב בעיר: יוםם ולילה יסובבה על-חומותיה ואנן ועמל בקרבה: הוית בקרבה ולא-ימיש מרחבה תך ומרמה (נ"ה, ו-יב). במעשה זה בוחר דוד להמנע מכל מגע עם השחיתות האנושית, הן זו שבסביבתו והן זו שאולי מתעוררת לפעמים בתוכו, ולחיות בבדידות במדבר (ראה ב**פוסט מאת פרופ' אריה אלדר**).

אל מול ה'הוֹת' (צרה ושבר) שרואה דוד בקרב האנשים, הוא בוחר להסתופף בצלו של ה': חֲנַנִּי אֶל־לֵהִים חֲנַנִּי כִּי בְךָ חָסְיָה נַפְשִׁי וּבְצִלְכֶנְפִיךָ אֶחְסֶה עַד יַעֲבֹד הָיוֹת (נ"ז, ב). מתוך פחדו מן האנשים סביבו, יודע דוד כי רק א-להים יוכל להגן עליו מפניהם: בָּאֵל־לֵהִים בְּטַחְתִּי לֹא אִירָא מִה־יַעֲשֶׂה אָדָם לִי (נ"ו, יב), ובנוסף - לעומת בני האדם הכוזבים, א-להים הוא היחיד שדברו אמת ויציב, וניתן לסמוך עליו תמיד שיושיע את החוסים בצלו.

במידה מסוימת, דוד מציע כאן אורח חיים מבודד ומנותק מהחברה, התולה אותו בחסדיו של ה'. העולם שהוא מתאר מלא ברוע הפוגע בצדיקים, והדרך היחידה שלהם לעבור זאת בשלום היא על ידי התרחקות מחברת בני האדם ומענייני הקיום של העולם הזה, והשלכת יהבם על ה'.

שיר

האזינו לשיר "[אבר כיונה](#)", של "[המדרגות](#)", המשתמש בפסוק "מִי־תִתֶּן־לִי אֶבֶר כִּי־נָה אֶעֱפֶה וְאֶשְׁכְּנָה", ומרחיב את הרעיון המובע בפסוק זה: הרצון של האדם להתרחק מחברת בני האדם ולמצוא מנוח בקרבת אלקים. [לחצו כאן למילות השיר](#).

שאלה לדיון

היציאה למדבר מתוארת כמעין בריחה מהתמודדות עם החברה. תנו דוגמאות נוספות לבריחה מהתמודדות - באיזו מידה זה חיובי, ומתי זה עלול להיות בעייתי? (שמעו [בפוסט מאת הרב יהושע ויצמן](#)).

דוד רואה את היציאה למדבר לא רק כבריחה, אלא כפתרון. היציאה אל המדבר לא מסמלת רק את הריחוק מבני אדם, אלא גם את הריחוק מן הפרנסה ומהשגת המזון. כשם שבני ישראל ששהו במדבר, היו תלויים לגמרי בחסדי ה' ובירידת המן בכל יום מחדש, כך, ביציאתו של דוד לנדודי המדבר, ובכמיהה שהוא מתאר שם לה' א-להיו, הוא מבקש לתלות עצמו בחסדי ה' בלבד, ומוותר על האתגר היום יומי של קיום בתוך החברה המושחתת.

פתרון זה בא, בין השאר, מתוך ההבנה כי המרדף אחר הקיום האישי, ללא בטחון בחסדי ה', הוא המקור לרעת האדם. כפי שדוד חווה על בשרו, אדם יכול להיראות ולהתנהג כצדיק, 'להלך ברגש' בבית הא-להים, אבל ברגע שיראה הזדמנות להרוויח, יפעל בצורה לא ישרה ואף מעוותת. על פי הבנה זו, נובע הדבר מפחד, מחוסר בטחון בחסד ובצדק הא-להיים, המביאים את האדם לעשות כל שיוכל על מנת להשיג לעצמו תחושה (או אשליה) של יציבות. כך מבין דוד את מעשיו של דאג האדומי: הִגָּה הַגְּבֵר לֹא יֵשִׁים אֶל־לֵהִים מְעוּזָו וַיִּבְטַח בְּרֹב עֲשָׂרוֹ יַעֲזֹ בְהוֹתוֹ (נ"ב, ט); ובכך מאשים הוא גם את הזיפים: לֹא שָׁמוּ אֶל־לֵהִים לְגִגְדָם סֵלָה (נ"ד, ה).

לטעות האנושית הזו מוקדש אחד ממזמורי בני קרח: מזמור מ"ט. פרק זה מתאר את האיוולת של בני האדם - אָדָם בִּיקָר וְלֹא יִבִּין נִמְשָׁל כְּבַהֲמוֹת נִדְמוּ (מ"ט, כא). בני האדם עסוקים ברדיפת העושר והיציבות הכלכלית - הַבְּטָחִים עַל־חֵילִם וּבָרֵב עֲשָׂרָם יִתְהַלְּלוּ (מ"ט, ז), ואינם מבינים שהכסף והזהב הם לא ההצלחה האמתית אלא רק נותנים אשליה של יציבות: אֶל־תִּירָא כִּי־יַעֲשֶׂר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ: כִּי לֹא בְמֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יִרְדּוּ אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ (מ"ט, יז-יח). לעומת זאת, מסביר המשורר כי רק א-להים באמת יכול לפדות את האדם מן השאול - אֲךָ־אֶל־לֵהִים יִפְדֶּה נַפְשִׁי מִיַּד־שְׂאוּל כִּי יִקְחֶנִי סֵלָה (מ"ט, טז).

מזמור זה, אם כן, מסמן את הטעות האנושית הבסיסית, שגורמת לבני האדם לנהוג בדרך רעה. הנסיון להשיג תחושת יציבות ובטחון עלולה להביא את האדם לפעול להשגת מטרותיו בדרכים לא מוסריות, במיוחד בסיטואציות בהן הוא איננו חושש מלהתפס על כך, או כאשר החברה סביבו משדרת ש'כך כולם עושים'.

לעומת טעות זו, מעורר דוד את האדם להכיר בכך שקיומו ופרנסתו אינם תלויים רק בעצמו אלא בה: 'הַשֶּׁלֶךְ עַל-ה' יִהְיֶה וְהוּא יִכְלֶלְךָ לֹא-יִתֵּן לְעוֹלָם מוֹט לְצִדִּיק (נ"ה, כג); ושנאשי המרמה, התולים הצלחתם במעשיהם הרעים והמושחתים יתנו על כך את הדין לפני הא-להים השופט כל הארץ: וְאַתָּה אֱ-לֹהִים תוֹדֵם לְבָאֵר שְׁמַת אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרָמָה לֹא-יִחַצְצוּ יְמֵיהֶם וְאֲנִי אֶבְטַחְךָ (נ"ה, כד) (ראה במאמר הקצר מאת הרב ישעיהו הדרי וברבנו בחיי).

שאלה לדין

במזמורים אלה מובע הרצון להתנתק לגמרי מן החברה האנושית ולהתלות רק בחסדי ה'. מה המקום של המלאכה וההשתדלות של האדם לפרנסתו על פי תפיסה זו? האם התקווה היחידה להצליח להיות טוב היא על ידי דרישה להתנתק מכל ענייני העולם הזה, 'להשליך את יהבו על ה' לגמרי ולעסוק רק בתורה?

הדילמה הזו עולה גם משני המקורות הבאים בגמרא:

תלמוד בבלי ברכות דף כח עמוד ב

מודה אני לפניך ה' אלוהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר. אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת...

תלמוד בבלי ברכות דף יז עמוד א

אני בריה וחברי בריה אני מלאכתי בעיר והוא מלאכתי בשדה אני משכים למלאכתי והוא משכים למלאכתי כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי כך אני איני מתגדר במלאכתי ושמה תאמר אני מרבה והוא ממעיט שנינו אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים.

בתפילתו של רבי נחוניא בן הקנה, מתוארים האנשים שמחוץ לבית המדרש כ'רצים לדברים בטלים', שמתוך תפיסת עולמם עלולים להגיע לכדי מעשים רעים ולסיים בבאר שחת - כאותם 'אנשי דמים ומרמה' שמתאר דוד. לעומת זאת, בדברי חכמי יבנה לומד התורה והעובד בשדה הם שווים בזכויותיהם, ושניהם חלק נצרך מקיום העולם.

ניתן להציע שמדובר כאן בתפיסה אחת מורכבת. רבי נחוניא בן הקנה לא מדבר על כל מי שמחוץ לבית המדרש, אלא רק על מי שהוא מכנה 'אנשי קרנות' - אנשים הבטלים לגמרי מתורה ויראת שמים, וממלאים ימיהם בעול המלאכה בלבד. לעומתם - אנשי השדה בדברי חכמי יבנה, אינם בטלים מתורה לגמרי, אלא עוסקים בה רק מעט, אם זה בשיעור יומי, בהשכמה לבית הכנסת בשני וחמישי, או אפילו בקריאת שמע בבוקר ובערב. עליהם אומרים החכמים, כי גם 'הממעט' בעל ערך, כל עוד הוא מכוון לבו לשמים.

אם כן - מדובר כאן בביטול והמנעות מחיים שסובבים אך ורק סביב העושר והכבוד, תוך ביטול ושכחה של ה' כזן ומפרנס. מדברי חכמים עולה שיש צורך באנשי מלאכה הגונים, יראי שמים העוסקים בתורה ובעבודה, ומשליכים יתבם על ה' תוך השתדלות לפרנסתם.

חלק ג - הכרה במשפט ה'

בבריחתו למדבר, נראה שדוד בוחר בגישה הקיצונית, הדורשת תלות מלאה בה' על מנת לגמול את האדם מחטאיו המוסריים הנובעים מרדיפת ממון. אם כן, איזו תקווה נותן דוד לחברה האנושית?

ניתן למצוא את התשובה לכך במזמור נ"ג, בפעם הניכר שבין תפיסתו של דוד לתפיסה של הנבל המוצגת במזמור: אָמַר נְבֶל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הַשְּׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עוֹל אֵין עֲשֵׂה-טוֹב (נ"ג, ב), בטיעון ששם המזמור בפיו (ובלבו) של הנבל, נוצר מבחינתו קשר ישיר בין השחיתות של בני האדם, לבין הקביעה כי אלהים לא שופט את הארץ כלל, ובני האדם יכולים לעשות ככל העולה על רוחם בלי לתת על כך את הדין. במידה מסוימת - הוא רואה את אותה המציאות האנושית שרואה דוד סביבו, אך הוא משתמש בה כדי להצדיק גם את מעשיו הרעים: בעולם בו אין חוק ומשפט, כל אחד צריך לדאוג לעצמו בכל דרך, אפילו על חשבון האחר. אם כולם מסביב טורפים חסרי אמת וצדק, עליך להתנהג באותו אופן כדי לשרוד.

בדבריו אלו נבל מיצג את הקול הפנימי של האדם, שמקשר בין חוסר הבטחון הכלכלי והקיומי, לבין עשיית מעשים לא מוסריים כדי לשרוד ולהצליח. גם אם האדם רואה עצמו כמאמין, הרגעים בהם הוא חוטא ומתנהג באופן לא מוסרי נובעים מחלק בתוכו שאינו מאמין שיש אֱלֹהִים הרואה ושופט את מעשיו והוא עתיד ליתן את הדין (ראה ב**פוסט מאת דוד נתיב**).

לעומת תפיסה זו, מציג דוד תפיסה שונה בסופו של מזמור נ"ח. במציאות כפי שמצייר אותה דוד דווקא יש משפט בעולם - המשפט הא-להי. רק משפטו של ה' יכול להיות משפט צדק אמיתי - רק הוא נקי מן הנטיות הרעות של לב האדם, ורק הוא יכול להעמיד את הרשע על מקומו ולגמול לצדיק טוב. דוד איננו מתיאש לגמרי ונכנע לטבעו היצרי, אלא ממשיך להאמין באמת ובצדק אוביקטיביים, חי בהכרה ש'עין רואה ואזן שומעת', ומיחל לרגע בו משפט ה' יצא לאור וכל בני האדם יכירו בכך: וַיֹּאמֶר אָדָם אֲנִי-פָרִי לְצַדִּיק אֲךָ יִשְׂאֵל-לֵהִים שְׁפָטִים בְּאַרְצִי (נ"ח, יב). (ראה על כך ב**סרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט**). ההכרה בקיומו של משפט ה' לרשעים - ההבדל שבין האֵין אֱלֹהִים של נבל לִישְׂאֵל-לֵהִים שְׁפָטִים בארץ, היא מבחינת דוד גם המפתח לתיקון האדם.

בעקבות הבנה זו, ניתן להציע שתקופת הנדודים במדבר תוך התבדלות מחברת בני האדם, לא נועדה להיות פתרון נצחי להתמודדות עם השחיתות, אלא רק פתרון זמני - "עַד יַעֲבֹד הָיוֹת" (נ"ז, ב). ראשית, תקופה זו נועדה לעזור לדוד לחזק בתוכו את האמונה והבטחון בה' א-להיו, בכחם הוא ישמור על צדקותו ויקפיד על דרכי המוסר גם כשיחזור לחברת האדם ויתמודד עם ניהול הממלכה. במובן זה אכן דומה התקופה לנדודי ישראל במדבר, שחזיקו אצלם את תחושת התלות בה', במטרה שיזכרו אותה גם בבואם אל ארץ נושבת: וַזְכֹּרֶת אֶת-כָּל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֲלִיכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אֲרַבְעִים שָׁנָה בְּמִדְבַּר לְמַעַן עֲנִתֶךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת-אֲשֶׁר בְּלִבְבֶךָ הַתְּשׁוּמָה מִצִּוְתָיו אִם-לֹא: וַיַּעֲנֶךָ וַיִּדְעֶכָּךְ וַיֹּאכִלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא-יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּ אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עָלֶיךָ הַלֶּחֶם לְבָדוּ יַחֲוֶה הָאָדָם כִּי עַל-כָּל-מוֹצֵא פִי-ה' יַחֲוֶה הָאָדָם (דברים ח', ב-ג) (ראה גם ב**סרטון מאת דוד נתיב**).

בנוסף, משמשת תקופה זו כתקופת המתנה עד שיצא משפט הא-להים לאור, ויוכיח גם לשאר האנשים כי יש א-להים שופט. כאשר לבסוף יצא דוד מן המשבר, הוא יפרסם את תודתו לה' ואת הוצאת המשפט לאור, ומכח זה ישפרו גם השומעים את מעשיהם.

סיכום

מזמורי התהלים שכותב דוד בתקופת נדודיו ובריחתו משאול, מציגים ייאוש מבני האדם, מתוך תחושה שיש לבני האדם נטיה לעשות רע. דוד מנסה לגעת בשורש הבעיה, וטוען שהמרדף של האדם אחר הקיום וטובתו האישית, מתוך חוסר בטחון בחסד ובצדק הא-להי, הוא המקור לכל העיוותים. דוד רואה את הפתרון לבעיית השחיתות של האדם בעזרת שני יסודות אמונה - אמונה בחסד ה', ואמונה במשפטו. על ידי הבטחון בחסד ה', מגיע האדם להכרה שאין צורך במעשי מרמה כדי להשיג דברים, מאחר וה' הוא המפרנס את האדם וידאג לצרכיו; ועל ידי ההכרה במשפט האמת והצדק - יזהר האדם מלעבור על חוקי המוסר הא-להי ויכוון לעשיית הטוב. מתוך תפיסה זו יוצא דוד אל המדבר, מתנתק מחברת בני האדם ובונה את תחושת התלות שלו בה', בהמתנה להארת משפט ה' שתשכנע את בני האדם בקיומו ותוביל גם אותם לדרך המוסר. אז יוכל לשוב לחברת בני אדם מתוקנת יותר, המאמינה בשילוב הא-להי של חסד ואמת.